

УДК 338.246

doi: 10.20998/2218-1849.2019.02.09

Мехович Сергій Анатолійович, докт. екон. наук, професор, 0504026212

Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут", м. Харків, Україна. вул. Кирпичова, 21, Харків, Україна, 61002.

СТРАТЕГІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВИРОБНИЧИХ ЗВ'ЯЗКІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

В статті розглянуто умови становлення та розвитку кластерної політики. Проаналізовано особливості її застосування у різних країнах світу. Розглянуто існуючі напрацювання у формуванні стратегії кластерної політики, як комплексу заходів у складі промислової політики для створення системи міжгалузевих зв'язків та вирішення головних задач підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Від промислової політики залежить методологія формування стратегії розвитку. Розглянуто питання розвитку регіональних міжгалузевих зв'язків як важливу задачу регіональної кластерної політики. Обґрунтовано, що вони мають свої цілі, задачі і механізми, що спрямовані на реалізацію загальнонаціональної, регіональних та корпоративних стратегій в економічній системі. Надано аналіз сутності економічної системи. Визначено, що вона представляє собою складну організаційно – господарчу систему, що має різні типи структурних зв'язків, які впливають на її розвиток. Визначено, що для промислової політики західних країн характерна участь держави у підтримці галузей і окремих підприємств шляхом стимулювання їх участі у програмах загальнонаціонального значення, здійснення державного замовлення із відповідним фінансуванням і взагалі забезпеченням підтримки ефективного ведення бізнесу. Доведено, що кластерна політика забезпечує інтеграцію підприємств в рамках єдиного внутрішнього інформаційного середовища, яке пов'язане і взаємодіє із зовнішнім середовищем як цілісний організм. Переваги кластерного підходу для органів влади (державних міністерств, регіональних адміністрацій тощо) полягають у тому, що він дозволяє комплексно і системно розглядати ситуацію в групі взаємозв'язаних підприємств, які відносяться до різних галузей. Найважливішою перевагою кластерів в промисловій політиці є те, що цей підхід фокусує увагу на використанні продукту однієї галузі для потреб декількох інших. Це характеризує кластерну політику як альтернативу галузевому принципу управління економікою.

Ключові слова: стратегія; промислова політика; регіональна кластерна політика; виробничі зв'язки**Мехович Сергей Анатольевич**, докт. экон. наук, профессор, 0504026212

Национальный технический университет "Харьковский политехнический институт", г. Харьков, Украина. ул. Кирпичова, 21, Харьков, Украина, 61002

СТРАТЕГИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ КЛАСТЕРНОЙ ПОЛИТИКИ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ СВЯЗЕЙ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ

В статье рассмотрены условия становления и развития кластерной политики. Проанализированы особенности ее применения в разных странах мира. Рассмотрены существующие наработки в формировании стратегии кластерной политики, как комплекса мер в составе промышленной политики для создания системы межотраслевых связей и решения главных задач повышения конкурентоспособности отечественных предприятий. Отмечено, что от промышленной политики зависит методология формирования стратегии развития. Рассмотрены вопросы развития региональных межотраслевых связей как важную задачу региональной кластерной политики. Обосновано, что они имеют свои цели, задачи и механизмы, направленные на реализацию общенациональной, региональных и корпоративных стратегий в экономической системе. Дан анализ сущности экономической системы. Определено, что она представляет собой сложную организационно – хозяйственную систему, имеющую различные типы структурных связей, которые влияют на ее развитие. Определено, что для промышленной политики западных стран характерно участие государства в поддержке отраслей и отдельных предприятий путем стимулирования их участия в программах общенационального значения, осуществление государственного заказа с соответствующим финансированием и вообще обеспечением поддержки эффективного ведения бизнеса. Доказано, что кластерная политика обеспечивает интеграцию предприятий в рамках единой внутренней информационной среды, которая связана и взаимодействует с внешней средой как целостный организм. Отмечено, что преимущества кластерного подхода для органов власти (министерств, региональных администраций и т. п.) состоят в том, что он позволяет комплексно и системно рассматривать ситуацию в группе взаимосвязанных предприятий, относящихся к различным отраслям. Важнейшим преимуществом кластеров в промышленной политике является то, что этот подход фокусирует внимание на использовании продукта одной отрасли для нужд нескольких других. Это выделяет кластерную политику как альтернативу отраслевому принципу управления экономикой.

Ключевые слова: стратегия; промышленная политика; региональная кластерная политика; производственные связи.

Mekhovich Sergey Anatolevich, Doct. Ekon. Sci., Prof., 0504026212

National technical university is the "Kharkiv polytechnic institute, Kharkov, Ukraine. Kirpichova st. 21, Kharkov, Ukraine, 61002.

STRATEGY OF REGIONAL CLUSTER POLICY AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF PRODUCTION LINKAGES IN THE ECONOMIC SYSTEM

The article considers the conditions of formation and development of cluster policy. The article analyses the peculiarities of its application in different countries of the world. The existing developments in the formation of the strategy of the cluster policy, as set of measures in industrial policy for establishing a system of intersectoral links and address major problems of increase of competitiveness of domestic enterprises. It was noted that industrial policy depends on the methodology of the development strategy. Discussed the development of regional inter-industry linkages as an important task of the regional cluster policy. Reasonably, they have their purpose, objectives and mechanisms to implement national, regional and corporate strategies in the economic system. The analysis of essence of the economic system. Determined that it is a complex organizational – economic system with different types of structural relationships that affect its development. It was determined that for the industrial policy of Western countries is characterized by state involvement in the support industries and individual companies by encouraging their participation in programs of national importance, the implementation of the state order with appropriate funding and General support for the effective conduct of business. It is proved that the cluster policy provides for the integration of enterprises within a unified information environment that is connected and interacts with the external environment as an integral body. Noted that the benefits of the cluster approach to authorities (ministries, regional administrations, etc.) are that it allows a comprehensive and systematic look at the situation in a group of related enterprises relating to different industries. The most important advantage of clusters in the industrial policy is that this approach focuses on the use of the product of one industry for the needs of several others. This policy allocates a cluster as an alternative to the sectoral principle of economic management.

Keywords: strategy; industrial policy; regional cluster policy; production relations.

Постановка проблеми

В умовах поширення процесів глобалізації та посилення міжнародної конкуренції, в Україні з'явилася об'єктивна потреба у зміні парадигми управління конкурентоспроможністю підприємств, яка полягає у коригуванні сучасної промислової політики, що була побудована на принципах галузевого управління економікою, і переході до політики, заснованої на кластерних принципах. Необхідність переходу до кластерної політики пов'язана з входженням країни в європейський економічний простір, що потребує суттєвого впорядкування правил економічного розвитку відповідно до започаткованих у науково-технічному просторі в Європі, де його основні тенденції визначені положеннями Лісабонської стратегії. Друга — це необхідність урахування існуючих реалій нівелювання галузевих форм управління внаслідок створення корпорацій з об'єднанням підприємств різних галузей з метою кластерного розвитку бізнесу, модель якого позитивно апробована в багатьох високорозвинених країнах світу - США, Японія, Німеччина, Фінляндія та і ін. Саме така модель спрямована на створення альтернативної моделі галузевого управління.

Метою статті є аналіз існуючих напрацювань у формуванні стратегії кластерної політики, як комплексу заходів для створення системи міжгалузевих зв'язків та вирішення головних задач підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Результати дослідження

У науковій літературі розглядаються такі види політики, як промислова, інвестиційна, інноваційна, кластерна, кадрова, соціальна, політика малого бізнесу, тощо. Концепція кластерної політики України вперше була запропонована вченими В.Г.Федоренко, А.М.Тугай та В.Б.Джабейло у 2008 році [1]. З урахуванням галузевої специфіки автори Концепції виділяють наступні типи кластерів: дискретні, процесні, інноваційні і "творчі", туристичні, транспортнологістичні, будівельні та кластери змішаних типів.

В рамках реалізації поставленої мети основними завданнями кластерної політики вчені пропонували наступне:

формування умов для ефективного організаційного розвитку кластерів;

забезпечення ефективної підтримки проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників кластера, особливо шляхом розвитку малого і середнього підприємництва;

проведення активної інноваційної і технологічної політики;

удосконалення освітньої політики;

формування ціленаправленої політики залучення інвестицій;

формування політики розвитку експорту;

формування політики розвитку транспортної і енергетичної інфраструктури;

формування розвитку галузей економіки;

забезпечення ефективної методичної, інформаційно–консультаційної і освітньої підтримки реалізації кластерної політики на регіональному і галузевому рівні.

Як видно, перелік задач охоплював певні напрями роботи у створенні кластерної політики в Україні. Незважаючи на те, що на державному рівні Концепція не отримала підтримки, її слід розглядати як вклад у створення теоретичних засад промислової політики, побудованої на принципах мережевої взаємодії, що відповідає українським реаліям.

Детальне ознайомлення із зазначеною Концепцією свідчить, що її суттєвим недоліком слід відзначити те, що перелічені завдання не передбачають створення умов для розвитку промислової кооперації і міжгалузевих зв'язків, що має принципове значення. Справа у тому, що система міжгалузевих зв'язків представляє собою економічну категорію, яка повинна мати свою цілеспрямовану політику у вигляді комплексу заходів для вирішення основних задач розвитку. Свме цю задачу, як показала практика, здібний вирішувати кластер. Головну задачу у здійсненні міжгалузевого співробітництва слід бачити у формуванні міжгалузевого комплексу, побудованого на засадах системи економічних стимулів і взаємної відповідальності за кінцеві результати у межах економічної системи.

В територіальному аспекті виділяють «регіональну політику». Незважаючи на посилення уваги дослідників до регіонального рівня, міжгалузеві зв'язки на цьому рівні як соціально-економічне явище практично розглядаються. На нашу думку, головна відмінність регіональної політики у розвитку міжгалузевих зв'язків бачиться у тому, що вона не є додатковий інструмент державного управління, а новий підхід до використання інструментів що застосовуються у промисловій політиці регіонального управління. Новизна такого підходу у зміні змісту промислової політики полягає у тому, що засоби державної підтримки мають бути спрямовані не на підтримку окремих підприємств і галузей, а на розвиток їх ефективних взаємовідносин на спільних технологічних платформах та принципах державно-приватного партнерства, де держава виступає у якості ініціатора та координатора мереженої взаємодії. Підхід визначає можливість використання програмних та проектних засобів управління із реалізацією наступних функцій держави:

ефективного координатора та посередника міжгалузевих коопераційних відносин;

стимулювання попиту на продукцію міжгалузевих виробництв: формування держзамовлення, ліквідація формальних бар'єрів для організації коопераційних зв'язків;

формування цілеспрямованої кадрової політики;

стимулювання зовнішніх зв'язків за рахунок зниження торгівельних бар'єрів, захисту прав інтелектуальної власності;

створення та закріплення привабливих інституційних умов.

Відповідно виділеним функціям можна виділити ряд засобів державної підтримки процесів формування регіональних міжгалузевих зв'язків:

створення нормативно-правової основи із визначенням балансу інтересів, повноважень та відповідальності;

фінансова підтримка за рахунок розвитку механізму пільгового кредитування програм міжгалузевої кооперації, надання державних гарантій, надання податкових преференцій та пільг;

формування інституційного середовища, що забезпечує функціонування ефективної інформаційно- комунікаційної інфраструктури мережі трансферу технологій, створення державних інвестиційних, консалтингових та інжинірингових компаній, транспортної інфраструктури, тощо;

тверезий державний протекціонізм, що спрямовано на підтримку виробництв міжгалузевої кооперації та просуванню її на міжнародні ринки, розробку спільних програм, формування держзамовлення;

розробка і реалізація програм розвитку де виробництва із залученням підприємств оборонно – промислового комплексу, малого та середнього бізнесу;

розвиток інноваційної та інвестиційної привабливості території на основі підтримки закладів науки та науково–дослідних університетів;

фінансування витрат, що пов'язані із організаційно–економічним та нормативно–правовим забезпеченням міжгалузевої кооперації.

Від промислової політики залежить методологія формування стратегії розвитку. Як складова регіональної політики, стратегія розвитку регіональних міжгалузевих зв'язків має свої цілі, задачі і механізми, що спрямовані на реалізацію загальнонаціональної, регіональних та корпоративних стратегій в економічній системі. Економічна система представляє собою складну організаційно – господарчу систему, що має різні типи структурних зв'язків, які впливають на її розвиток. Для системи будь-якої природи характерний ізоморфізм, який означає відповідність об'єктів один одному завдяки тотожності їх структур. В різних словниках під системою розуміється сукупність елементів, які знаходяться у відносинах і зв'язках та створюють певну єдність. Часто система розглядається як організація певних складових елементів для вирішення визначеної задачі. Еволюційні процеси сприяють розвитку та ускладненню їх структур, що дослідники характеризують як саморозвиток системи. [2] У межах відомих теорій системного аналізу і наукових розробок не існує єдиного поняття системи, але надана сукупність їх властивостей, характерна для системи будь-якої природи. Основною якістю, що визначає характеристику системи є її форми взаємозв'язку всередині та із оточуючим середовищем. Виділяють відкриті та закриті системи. Важливою характеристикою системи є її цілісність. Ця якість виникає та існує завдяки взаємодії елементів, що проявляється через внутрішні зв'язки системи. Внаслідок такого об'єднання у системи виникають нові властивості, якими не володіють її елементи окремо. Виникнення таких властивостей відомо як емерджентність системи. Цілісність системи забезпечують сталі внутрішні зв'язки, які залежать від структури та складових системи. Саме ця характеристика системи є визначальною у формуванні стратегії міжгалузевих регіональних зв'язків. Для їх забезпечення поряд із відповідністю об'єктів один одному завдяки тотожності їх структур потрібна інформаційна взаємодія елементів системи. Кількісні зміни визивають якісні трансформації, які знаходять відображення у ієрархічності їх побудови. Ієрархічність означає наявність у системі рівнів, кожен із яких знаходиться у відповідному підпорядкуванні, має свою зону відповідальності, ресурси і локальні цілі. Граничні можливості системи відображує така її якість, як еквіфінальність, що означає властивість системи дістати такого стану, який не залежить від часу та визначальних умов, а визначається виключно параметрами системи. Наведений перелік загальних якостей системи не є вичерпним, але достатній для того, щоб отримати характеристику регіональної соціально-економічної системи з позиції системного підходу до формування регіональної кластерної політики та основних завдань розвитку міжгалузевої кооперації. Регіональна соціально-економічна система включає в себе об'єднані ресурси і ієрархічні механізми, що здатна забезпечити розвиток регіону, використовуючи зв'язки між виробниками матеріальних та нематеріальних благ та послуг за участю закладів науки, влади та інститутів, що утворюють регіональне інноваційне середовище. Цілісність автор розглядає

як можливість у межах окремо взятої системи здійснити всю сукупність відтворювальних циклів. Цілісність також забезпечується завдяки ієрархічності регіональних соціально-економічних систем. Ієрархія бачиться не тільки у територіальному устрою та системі загального відтворювального процесу, але й в організації процедур прийняття рішень щодо оптимізації взаємовідносин. Цілісність такої ієрархічної системи забезпечується спеціальними механізмами координації та регулювання на усіх рівнях, який представляє собою сукупність ієрархічно упорядочених інститутів, що забезпечують норми, порядок і процедури економічної діяльності. Ядром цієї системи є інститути влади, власності та майнової відповідальності. Ефективність функціонування регіональної економічної системи залежить від встановлення взаємозв'язків між різними її учасниками та активною діяльністю в інноваційній сфері.

Функціонування регіональних соціально-економічних систем пов'язано із таким явищем, як економічна агломерація, яка формується внаслідок ефекту зростаючої віддачі від масштабу виробництв та створює умови для утворення різних інтегрованих угруповань, і в першу чергу, кластерів, які посилюють активність та різноманітність економічної діяльності. Досвід розвинутих країн підтверджує, що створення сучасних технологій базується на процесах інтеграції, у тому числі за рахунок розвитку кластерних структур. [3] Завдяки впровадженню кластерних моделей регіональні економічні системи прискорюють свій розвиток, концентруючи та оновлюючи виробничу базу та інші фактори успіху: вільного обміну інформацією, системами зв'язку. [4,5] Ефективність розвитку також залежить від інноваційного середовища. П. Айдалот та Р. Камагні визначили інноваційне середовище як узгоджену сукупність територіальних взаємозв'язків єдиної відтворювальної системи, що включають різних економічних та соціальних агентів, які разом генерують і стимулюють колективний процес розвитку. [6,7] В регіонах України зараз формується нове інноваційне середовище, яке має свої характерні відмінності щодо впливу на побудову та функціонування нових організаційних форм та коопераційних зв'язків бізнесу, науки, окремих підприємств як між собою, так і з інститутами, що формують інноваційне середовище. Як свідчить світовий досвід, найбільш ефективно ці задачі вирішуються на основі кластерної політики. У новому сторіччі кластерна політика набула характеру світогосподарської тенденції країн та регіонів. Поняття "кластерна політика", її економічний зміст і форми реалізації сформульовані у ряді праць. [8,9] Кластерні об'єднання, як нову форму організації виробництва, нову форму проведення державної промислової політики і важливий інструмент забезпечення конкурентоспроможності економіки пропонував М.Портер.[10] Деякі дослідники появу кластерів пов'язують з процесами глобалізації. [11,12] Але більшість дослідників (Скотч А., Розенфельд С., Самплер С., Андерсен А.та інші) розглядають появу кластерів як пошукову реакцію на інституційні зміни. [13-17] Розвиваючи кластерну теорію, Т. Цихан застосовує її вже для регіонального рівня і зосереджує увагу на розвитку взаємовідносин усередині кластера, а не на підтримці окремих підприємств або бізнес-формувань в інтересах територіальної системи.[18]. Це виділяє кластерну політику як таку форму промислової політики, яка спрямована на розвиток нового організаційно - структурного елементу комплексного механізму управління розвитком регіону. Мова йдеться про зміни самої суті промислової політики, яка перетворюється на колективну регіональну політику формування і підтримки коопераційних зв'язків на основі погоджених принципів розвитку взаємовідносин між господарюючими суб'єктами, наукою, владою та громадою. Борисоглібська Л., Мальцева А., Глєбова І. розвиток кластерів пов'язують із створенням в певних регіонах комплексних утворень, інтегруючих системоутворюючі підприємства, науково- дослідні центри, навчальні заклади та інші організації, які доповнюють одне одного. [19] Виходячи із викладеного, регіональну економічну політику, що спрямована на розвиток

міжгалузових промислових комплексів, автор розуміє як систему планів і дій в забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку регіону, засновану на сукупності організаційних, законодавчих, нормативних, політичних та інших основах, що визначають напрямки, завдання та механізми взаємодії, а також обов'язки та відповідальність державних, підприємницьких, громадських структур і інститутів в процесі забезпечення системного функціонування підприємств і організацій у кластерному середовищі регіонального економічного простору.

Кластерна економічна політика, як концепція, що інтегрує регіональну економічну і промислову політику отримала широкий розвиток в 1990-х роках. Дорінгер П. і Теркла Д. основний зміст індустріальних кластерів зв'язували з географічною концентрацією галузей, отримуючих переваги функціонування завдяки близькому розташуванню. [20]. У методологічному відношенні програмним документом, в якому сформульовані основні завдання регіональної кластерної політики, є Європейський кластерний Меморандум країн - членів Європейського Союзу (2006р.).[21] Документ носить, в основному, регуляторний характер, забезпечуючи заходи, спрямовані на усунення перешкод в розвитку кластерів і визначивши наступні функції держави, як лідера кластерного формування:

- посилення кооперації між учасниками кластера і створення умов ефективної взаємодії усіх членів кластера;

- розвиток споріднених секторів економіки, що підтримують;

- формування держзамовлення;

- ліквідація формальних бар'єрів для організації інноваційної діяльності, виробництва, впровадження і тиражування інновацій;

- стимулювання зовнішніх зв'язків і експортної спрямованості виробничої діяльності;

- ліквідація формальних бар'єрів для організації інноваційної діяльності, виробництва, впровадження і тиражування інновацій;

- захист прав інтелектуальної власності, реалізація інфраструктурних і інвестиційних проектів, у тому числі з використанням механізмів державно-приватного партнерства;

- інформаційна, методична і освітня підтримка процесів активації і розвитку кластерів;

- створення сприятливих мезоекономічних і інституціональних структурних умов ведення бізнесу;

- підтримка малого підприємництва.

Здобутком ефективної кластерної політики у світовій практиці стала спеціалізація економіки держав на розвитку великих інтегрованих структур, що охопили основну долю господарської діяльності і експорту. Аналіз 160 кластерів, проведений М. Енрайтом, дослідження Аксянової А., Сутиріна С., Філіпова П. та інших вчених виявило, що завдяки реалізації принципів коопераційного розвитку близько 60% кластерів стали світовими або національними лідерами. [22-23] М. Енрайт виділяє чотири типи регіональної кластерної політики: каталітична кластерна політика (функції держави обмежуються посередництвом), підтримуюча (до посередницької функції держави додається інвестиційна), директивна (держава розробляє програми щодо розвитку регіональної кластерної системи на основі кластерного підходу) та інтервенціоністська (державі приймає на себе відповідальність за рішення, що стосуються створення і розвитку кластеру). Вважаємо, що в Україні треба застосовувати елементи усіх цих видів у залежності від регіону та завдань розвитку. При цьому за основу слід взяти підтримуючу кластерну політику.

На кластерний розвиток економіки орієнтовані Китай і Індія. Типовим кластером є Сіліконова долина США, в якій інтегровано 8 тис. підприємств (5 технопарків), які спеціалізуються на створенні електронної техніки. У аналогічному кластері в Індії працює 140 тис. чол. В Каталонії, де мешкає 13% населення Іспанії, робиться майже 20% ВВП і близько 40% промислового експорту. Наведені приклади

свідчать про те, що кластери стали визначати промислову політику багатьох розвинених країн світу. Ці країни змогли забезпечити від 75 до 90% приросту ВВП.

Аналіз, проведений Ноен А., Леоновою Т., Єреміною Є. свідчить про те, що кластерна політика в різних країнах має свої відмінності [24-2]: відмінності за масштабами фінансування: від значних бюджетів (Північний Рейн-Вестфалія, Шотландія) до фінансування окремих невеликих проектів (Франція); відмінності державної підтримки плану: політика в окремих країнах значною мірою орієнтована на підтримку мережових взаємодій між учасниками кластера (Люксембург (Нідерланди), Тампере (Фінляндія)); відмінності за формами підтримки в країнах, які мають великі ресурси, підтримка мереж здійснюється державою (Шотландія); організаційні відмінності.

На основі світового досвіду кластеризації виділяють різні моделі формування кластерів. П'ять моделей кластеризації виділяє Гранік І.М.: італійську (на основі об'єднання в асоціації великої кількості малих підприємств); японську (об'єднання підприємств навколо фірми – лідера); фінську (фундаментом моделі виступає сектор наукових досліджень та розробок); північно-американську (для цієї моделі характерними рисами є конкуренція між підприємствами) та індійсько-китайська (з головною роллю держави). [27]

Шотландську, датську, радянську, східноєвропейську та модель консолідованого кластера виділяє Дмитрієва В.О. [28]. До того ж усі моделі кластерної політики за організаційною ознакою можливо розділити на дві групи: «континентальна» модель (Японія, Республіка Корея, Сінгапур, Швеція, Франція та деякі інші), та англо-саксонську модель, де роль держави визначається знищенням бар'єрів для розвитку кластерів. Заслужують уваги такі організаційні форми, як територіально-виробничий комплекс та промисловий комплекс (ТБК і ПК), де власно і формуються виробничі зв'язки. Розвиток концепції ТБК базується на еволюційному процесі економічного районування територій. Гранберг А.Г. визначає ТБК як поєднання різних технологічно пов'язаних виробництв із загальними об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури, що має виробничу спеціалізацію в масштабах міжрегіонального, національного і навіть світового ринків, що є типовою формою господарського освоєння нових територій з багатими виробничими ресурсами [29, с.37]. Виходячи із цього визначення, кластер можна вважати одним з типів ТБК у межах регіону.

Аналіз споріднених з кластером понять дозволив виділити його переваги у здійсненні міжгалузевих зв'язків в порівнянні з іншими формами виробничої інтеграції, які використовуються для опису географічних угруповань підприємств і пов'язаних з ними процесів, і обґрунтувати раціональність розвитку коопераційних зв'язків в кластерному формуванні. Кластерний підхід пропонує партнерство зацікавлених один в одному суб'єктів, розміщених на конкретній території, а характер спеціалізації кластера не обов'язково обмежений особливостями галузі. Ці особливості створює цілеспрямована економічна політика тієї чи іншої країни. Саме це мав на увазі Е. Райнерт коли стверджував, що успіх стратегії, що зробила Європу рівномірно розвинутою полягає у тому, що зарубіжні економісти називали емуляцією (англ. emulation), а також у застосуванні новітнього інструментарія для досягнення цілей. [30] «Емуляція» переводиться як змагання, як «спроба зрівнятися з іншими або випередити їх у будь-якому досягненні або якості; бажання зрівнятися або випередити» (згідно Оксфордському словнику англійської мови). Україна чітко сформулила свою позицію щодо Євроінтеграції, але на практиці бракує знань та механізмів, а також порівняльного аналізу щодо галузевих та регіональних розбіжностей у розвитку України та провідних європейських держав. Бракує таких оцінок і пропозицій і у звітах СЕК ООН. [31] Більш того, у висновках СЕК основною ідеєю подальшого розвитку України є ідея її перетворення у аграрну державу, для якої характерна спадаюча віддача. Здобувач цілком згоден з Нобелівським лауреатом

Гуннарем Мюрдалем, який назвав це опортуністичним неучтвом, тобто підміну економічних передмов заради досягнення політичних цілей [30]. Історією доведено, що економічний розвиток забезпечується не різними видами економічної діяльності, а якраз такими, для яких характерні убуваючі витрати та пов'язана із ними зростаюча віддача.

Визначимо основні цілі регіональної політики у сприянні створенню міжгалузевих зв'язків:

забезпечення організаційно-економічних умов забезпечення виробничої кооперації в інтересах виробників та регіону;

сприяння розвитку мережевої взаємодії усіх суб'єктів підприємництва на основі кластерної концепції;

пріоритетний розвиток промислових підприємств із зростаючою віддачею;

максимальне використання економічних, ресурсних, трудових та природних можливостей регіону;

сприяння реалізації програм технологічного реінжинірингу виробничої основи промислових підприємств;

розробка та реалізація програм експортозаміщення;

розвиток інжинірингових компаній малого та середнього бізнесу на основі подвійних технологій військово-промислового комплексу;

розвиток програми девиробництва на базі діючих підприємств військово-промислового комплексу та підприємств машинобудівної галузі;

створення привабливих інституційних умов для розвитку регіональних міжгалузевих зв'язків.

Виходячи із поставлених цілей, зусилля регіональної влади повинні бути сконцентровано на вирішенні наступних задач: розробка регіональної програми створення цілісної соціально-економічної системи; розробка регіональної програми використання кластерної концепції у соціально-економічному розвитку регіону; розробка стратегії розвитку промисловості регіональної економіки на основі відродження машинобудівної галузі; розробка регіональної програми створення підприємств девиробництва у галузі машинобудування та верстатобудування.

Для України характерні національні особливості формування і реалізації промислової політики, яка повинна враховувати вплив процесів глобалізації та необхідність відтворення промисловості на новій технологічній основі.

Дослідження проблем регіональної політики показало, що нові методи управління поєднують галузеві принципи з регіональними задачами і потребами. Для їх забезпечення автором запропоновано заснувати Інститут регіональної кластерної політики, надати йому провідну роль у відновленні міжгалузевих зв'язків на основі технологічного реінжинірингу та в структурній перебудові регіональної економіки [11]. ІРКП – це комплекс економічних, правових, організаційних, соціальних процесів, явищ і механізмів їх регулювання. Його приводить у дію взаємопов'язана система методів та інструментів, розроблених для досягнення певних цілей в управлінні соціально-економічним розвитком регіонів. Суб'єктами управління є органи державного регулювання, підприємства і організації-учасники кластерних формувань, фінансові та інші посередники, постачальники.

Об'єктом управління є процес формування, підтримки і розвитку кластерів (рис. 1).

Як видно з рис.1, сутність та напрями дії інституту регіональної кластерної політики полягають у наступному: процеси технологічних та логістичних перетворень з використанням нових інститутів розвитку та підприємств ОПК; соціально-політичні інтереси і потреби людей; економічні і політичні інститути, що здійснюють вплив на економічну діяльність; економічні та політичні норми і традиції; власно – управлінська та організаторська діяльність людей; створення та підтримка формальних і неформальних інститутів розвитку; створення та підтримка формальних і неформальних інститутів

розвитку; відтворення міжгалузевих та міжрегіональних виробничих зв'язків завдяки кластерній політиці; підтримка інтегруючих процесів (колаборація) влади, бізнесу, науки і громади у створенні стратегії регіонального розвитку та забезпеченні ефективної промислової політики.

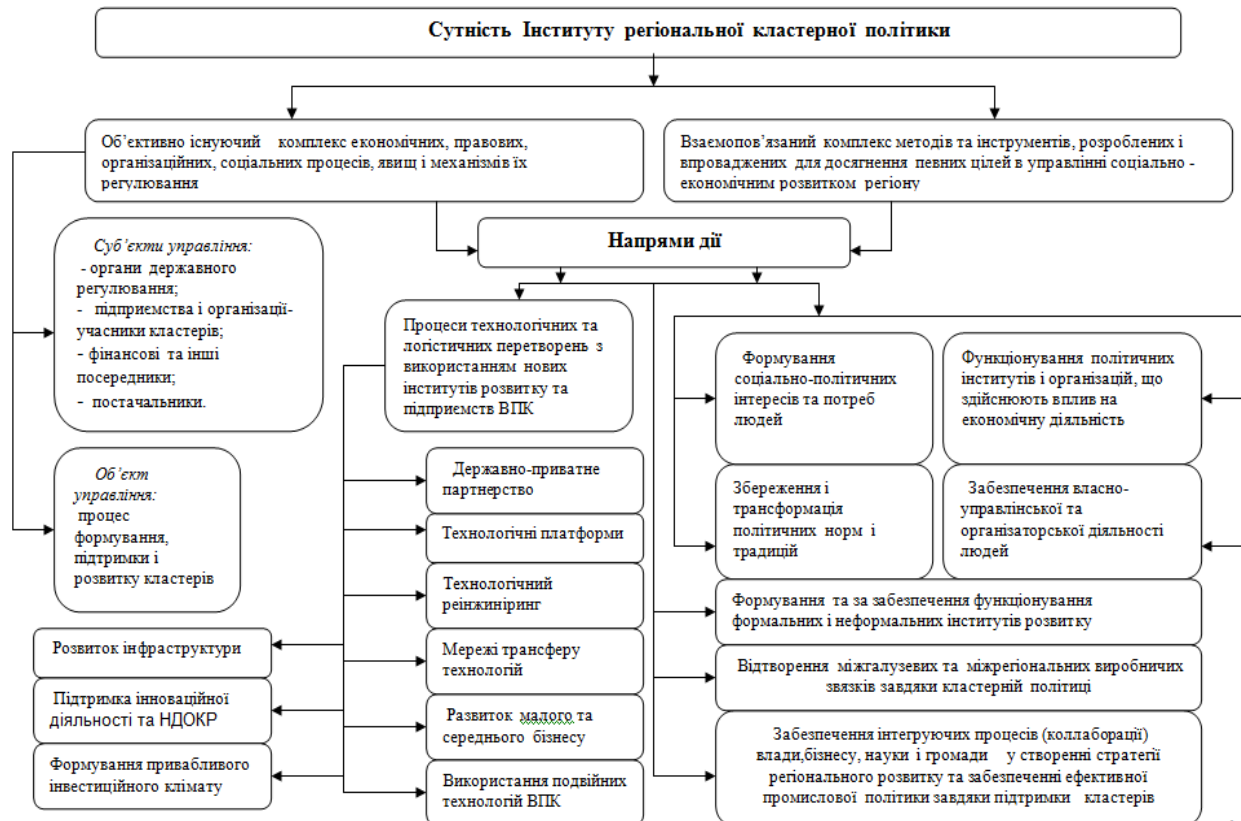

Рис.1. Сутність та напрями дії інституту регіональної кластерної політики.

Важливими напрямками дії ІРКП слід визначити підтримку державно-приватного партнерства, технологічних платформ, технологічного реінжинірингу, мережі трансферу технологій, розвитку малого та середнього бізнесу, програм з використання подвійних технологій, розвитку інфраструктури, підтримку інноваційної діяльності та НДКР та формування привабливого інвестиційного клімату. Таким чином, проведений у статті аналіз світової практики застосування регіональної кластерної політики дозволив дійти висновку, що створення регіональних виробничих кластерів дозволить підвищити конкурентоспроможність економіки, рівень і якість життя населення України. Це також створить умови для розвитку виробничих зв'язків в економічній системі.

Висновки.

1. Аналіз вітчизняної та зарубіжної практики застосування промислової політики свідчить про те, що для західних країн характерна участь держави у підтримці галузей і окремих підприємств шляхом стимулювання їх участі у програмах загальнонаціонального значення, здійснення державного замовлення із відповідним фінансуванням і взагалі забезпеченням підтримки ефективного ведення бізнесу.

2. Кластерна політика забезпечує інтеграцію підприємств в рамках єдиного внутрішнього інформаційного середовища, яке пов'язане і взаємодіє із зовнішнім середовищем як цілісний організм. Переваги кластерного підходу для органів влади (державних міністерств, регіональних адміністрацій тощо) полягають у тому, що він дозволяє комплексно і системно розглядати ситуацію в групі взаємозв'язаних підприємств, які відносяться до різних галузей. Найважливішою перевагою кластерів в промисловій

політиці, яка зробила їх такою популярною, є те, що цей підхід фокусує увагу на використанні продукту однієї галузі для потреб декількох інших.

3. Основною метою реалізації кластерної політики є забезпечення високих темпів економічного зростання і диверсифікації економіки за рахунок підвищення конкурентоспроможності підприємств, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих виробничих і сервісних послуг, науково - дослідних і освітніх організацій, які створюють територіально - виробничі кластери. Реалізація кластерної політики сприяє зростанню конкурентоспроможності бізнесу за рахунок реалізації потенціалу ефективної взаємодії учасників кластера, пов'язаного розширення доступу до інновацій, технологій, ноу - хау, а також з ефективним використанням персоналу і зниженням трансакційних витрат, що забезпечує формування передумов для реалізації сумісних коопераційних проєктів і продуктивної конкуренції.

4. Одне з практичних завдань регіональної політики полягає в підтримці створення кластерних об'єднань і, в першу чергу, в сфері промисловості. Масштаби впливу такого утворення на всі сторони соціально-економічної діяльності дає право розглядати регіональну кластерну політику як інститут регіонального розвитку.

5. Недостатній розвиток міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків в сучасних умовах є одним з головних гальмуючих факторів економічного розвитку країни і регіонів. Конкурентоспроможність України в значній мірі буде залежати від того, як оперативно надалі формуватиметься та розгортатиметься модель підтримки та розвитку сучасних інтеграційних систем та їх невід'ємної частини — кластерних структур та систем міжкластерної взаємодії бізнес - мереж. Для підтримки та розвитку сучасних інтеграційних систем та їх невід'ємної частини — кластерних структур та систем міжкластерної взаємодії бізнес – мереж Кабінету Міністрів доцільно створити Комітет з розвитку мережевої взаємодії соціально - економічних структур з його основним завданням - створення законодавчо-нормативної бази кластерної політики. Потрібно також розробити програму розвитку інноваційних промислових кластерів, в якій передбачити систему заохочення для учасників та відповідні додаткові пільги, з допомогою яких можна збільшити надходження прямих іноземних інвестицій, створити нові робочі місця і тим самим зменшити обсяги еміграції молоді та кваліфікованої робочої сили.

Список використаної літератури:

1. Федоренко В.Г. Концепція кластерної політики в Україні. / А.М., Тугай, А.Ф. Гойко, В.Б. Джабейло/- Економіка та держава.- №11/2008.- с.5-15. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2008/3.pdf.
2. National Innovation Systems, OECD, 1997: [Електронний ресурс].– Режим доступу: URL: <http://www.oecd.org/science/innovationinscience/technologyandindustry/2101733.pdf>
3. Кизим М.О., Хаустова В.Є., Боровський О.В. Кластерні структури в економіках світу. Проблеми економіки. №4, 2011. – с.24 – 32.
4. Мехович С.А. Проблемы экономического развития и трансформации промышленной политики Украины. /Мехович С.А., Костенко А.А. // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Харків, НТУ «ХПІ» – 2012. – № 05. – С.28 – 36.
5. Мехович С.А. Сучасний погляд на формування регіональних міжгалузевих зв'язків. / Мехович С.А. // «Енергосбережение. Энергетика. Энергоаудит». – № 3(134). – 2015. – С.49 – 58.
6. Соціологія. Название с сайта. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/ideologiya.html>
7. Camagni R. Innovation networks: spatial perspectives/ Belhaven Press, London, NY, 1991
8. Cluster analysis and cluster - based policy: new perspective and rationale in innovation policy. Roeland T., P.den Hertog . Paris, OECD, 1999.-P. 219-242.
9. Nertog P. Approaches to cluster analysis and its rationale as a basis of policy. Brighton, 1999.– 236 p.
10. Портер М. Конкуренция./ Пер. с англ.: уч. пос.– М. Издательский дом «Вильямс», 2005.– 496 с.
11. Мехович С.А. Регіони України : стратегія і політика розвитку.: Монографія. – / С.А. Мехович. – Харків: Тов. «Планета – принт». – 2016. – 436 с.

12. Isaksen A. Rationalization and regional clusters as a development strategies in a global economy. Oslo, 1998. – 132 p.
13. Rosenfeld S. Bringing business clusters into the mainstream of economic development // European planning studies, 1997. N 5. – P. 3-23.
14. Sampler S. Redefining industry structure for the information age // Strategic management Journal, 1992. Vol.19. – P.343 – 355.
15. Thomson A.M., Perry J.L. Collaboration Processes: Inside the Black Box
16. Public Administration Review. 2006. Vol. 66. N. 1. P. 20 – 32.
17. Скотч А. Эффективность кластеризации региональной экономики// Экономические стратегии. 2007. №5. – С.21 – 38.
18. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития// Теория и практика управления. 2003. №5. – С.34 – 36.
19. Борисоглебская Л.Н., Мальцева А.А., Глебова И.З. Формирование инновационных кластеров на основании классификации технопарков для обеспечения конкурентоспособности развития региона// Региональная экономика. 2011. №1 (184). – С. 14 – 16.
20. Doeringer P. Terkla D. Business Strategy and Cross-Industry Clusters.// Economic Development Quarterly 1995. Vol 9, №3. – P. 225 – 237.
21. The European cluster memorandum. Promoting European Innovation through Clusters: An Agenda for Policy Action / Prepared by the High Level Advisory Group on Clusters, chaired by Senator P. Laffitte. [Электронный ресурс]. URL:<http://www.clusterobservatory.eu> (дата обращения 23.11.2013).
22. Enright M. Survey on Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper. Institute of Economic Policy and Business Strategy, Competitiveness Program, University of Hong Kong, 2000–236 p.
23. Аксянова А.В. Моделирование и анализ структурной динамики региональных социально-экономических систем: Монография – Казань: Уzd – во КГТУ, 2010. – 216с.
24. Леонова Т. Российская силиконовая долина: перспективы создания иннограда Сколково// Маркетинг. 2010. №6. – С.5.
25. Noen A. An international comparison of national clusters. – CPB report, 2001. – 24 p.
26. Hart D., Simmie J., Wood P., Sennett J. Innovative Clusters and Competitive Cities in the UK and Europe// Oxford Brookes School of Planning Working Paper. 1999. – P. 182.
27. Граник И. М. Кластерный подход как фактор регионального развития и повышения конкурентоспособности в условиях инновационно-ориентированной экономики // Вестник Брестского университета. Серия 2. История. Экономика. Право. 2010. № 2. С. 83-92.
28. Дмитриева О. В. Світовий досвід формування кластерних моделей розвитку регіонів // Актуальные проблемы экономики и права: мат-лы IV Междунар. науч.-практ. конф. Барановичи, 26-27 апр. 2012 г. Барановичи: РИО БарГУ, 2012. С. 71-74.
29. Гранберг О.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов / О.Г. Гранберг/. – 5-е изд. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 495 с.
30. Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. М.: Издательский дом ГУ-ВШЭ. Серия: Экономическая теория. 2011. – 382 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/strategies/2039-kakoj-dolzha-byt-ekonomiches-kaya-politika.html>
<http://yadi.sk/d/wp0XyHsN3EwSi>
31. Обзор инновационного развития Украины. ЕЭК ООН. Нью-Йорк и Женева. 2013. Інвестиційна Україна. Назва з сайту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investukraine.com/investors-guide/legal-overview>

References:

1. Fedorenko V.H. Kontsepsiia klasternoi polityky v Ukraini / A.M., Tuhai, A.F. Hoiko, V.B. Dzhabeilo/-Ekonomika ta derzhava.- №11/2008.- s.5-15. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2008/3.pdf.
2. National Innovation Systems, OECD, 1997: [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: URL: <http://www.oecd.org/science/innovationinscience/technologyandindustry/2101733.pdf>
3. Kyzym M.O., Khaustova V.Ie., Borovskiy O.V. Klasterni struktury v ekonomikakh svitu. Problemy ekonomiky. №4, 2011. – s.24 – 32.
4. Mekhovych S.A. Problemy ekonomicheskoho rozvytyia y transformatsyy promyshlennoi polytyky Ukrainy. /Mekhovych S.A., Kostenko A.A. // Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut». Kharkiv, NTU «KhPI» – 2012. – № 05. – S.28 – 36.
5. Mekhovych S.A. Suchasnyi pohliad na formuvannia rehionalnykh mizhhaluzevykh zviazkiv. / Mekhovych S.A. // «Enerhosberezhennye. Enerhetyka. Enerhoaudyt». – № 3(134). – 2015. – S.49 – 58.

6. Sotsiologhiia. Nazvanye s saitа. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/ideologiya.html>
7. Camagni R. Innovation networks: spatial perspectives/ Belhaven Press, London, NY, 1991
8. Cluster analysis and cluster - based policy: new perspective and rationale in innovation policy. Roeland T., P.den Nertog . Paris, OECD, 1999.-R. 219-242.
9. .Nertog P. Approaches to cluster analysis and its rationale as a basis of policy. Brighton,1999.– 236 r.
10. Porter M. Konkurentsia./ Per. s anhl.: uch.pos.– M. Yzdatelskyi dom «Vyliams», 2005.– 496 s.
11. Mekhovych S.A. Rehiony Ukrainy : stratehiia i polityka rozvytku.: Monohrafiia. – / S.A. Mekhovych. – Kharkiv: Tov «Planeta – prynt». – 2016. – 436 s.
12. Isaksen A. Rationalization and regional clusters as a development strategies in a global economy. Oslo, 1998. – 132 p.
13. Rosenfeld S. Bringing business clusters info the mainstream of economic development // European planning studies, 1997. N 5. – R. 3-23.
14. Sampler S. Redefining industry structure for the information age // Strategic management Journal, 1992. Vol.19. – P.343 – 355.
15. Thomson A.M., Perry J.L. Collaboration Processes: Inside the Black Box
16. .Public Administration Review. 2006. Vol. 66. N. 1. P. 20 – 32.
17. Skotch A. Efektyvnost klasteryzatsyy rehyonalnoi ekonomyky// Ekonomycheskye stratehyy. 2007. №5. – S.21 – 38 .
18. Tsykhan T.V. Klasternaia teoriya ekonomycheskoho rozvytyia// Teoriya y praktyka upravleniya. 2003. №5. – S.34 – 36.
19. Borysohlebskaia L.N., Maltseva A.A., Hlebova Y.Z. Formyrovanye ynnovatsyonnykh klasterov na osnovany klassyfykatsyy tekhnoparkov dlia obespecheniya konkurentosposobnosti rozvytyia rehyona// Rehyonalnaia ekonomyka. 2011. №1 (184). – S. 14 – 16.
20. Doeringer P. Terkla D. Business Strategy and Cross-Industry Clusters.// Economic Development Quarterly 1995. Vol 9, №3. – P. 225 – 237.
21. The European cluster memorandum. Promoting European Innovation through Clusters: An Agenda for Policy Action / Prepared by the High Level Advisory Group on Clusters, chaired by Senator P. Laffitte. [Elektronnyi resurs]. URL:<http://www.clusterobservatory.eu> (data obrashcheniya 23.11.2013).
22. EnrightM. Survey on Characterization of Regional Clusters: Initial Results.Working Paper. Institute of Economic Policy and Business Strategy,Competitiveness Program,University of Hong Kong,2000–236 r.
23. Aksianova A.V. Modelyrovanye y analiz strukturnoi dynamyky rehyonalnykh sotsyalno-ekonomycheskykh system: Monohrafiia – Kazan:Uzd– vo KHTU, 2010. – 216s.
24. Leonova T. Rossyiskaia sylykonovaia dolyna: perspektyvy sozdaniya ynnohrada Skolkovo// Marketynh. 2010. №6. – S.5.
25. NoenA.An international comparison of national clusters. – CPB report, 2001. –24 r.
26. Hart D., Simmie J., Wood P., Sennett J. Inovative Clusters and Competitive Cities in the UK and Europe// Oxford Brookes School of Planning Working Paper.1999. – R. 182.
27. Hranyk Y. M. Klasternyi podkhod kak faktor rehyonalnoho rozvytyia y povysheniya konkurentosposobnosti v usloviakh ynnovatsyonno-oryentirovannoi ekonomyky // Vestnyk Brestskoho unyversyteta. Seryia 2. Ystoryia. Ekonomyka. Pravo. 2010. № 2. S. 83-92.
28. Dmytryeva O. V. Svitovyi dosvid formuvannia klasternykh modelei rozvytku rehioniv // Aktualnye problemyekonomyky y prava: mat-ly IV Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. Baranovychy, 26-27 apr. 2012 h. Baranovychy: RYO BarHU, 2012.S.1-74.
29. Hranberh O.H. Osnovy rehyonalnoi ekonomyky: uchebnyk dlia vuzov / O.H. Hranberh/. – 5-e yzd. – M.: Yzd. dom HU VShE, 2006. – 495 s.
30. Rainert E.S. Kak bohatye strany staly bohatymy, y pochemu bednye strany ostaiutsia bednymy. M.: Yzdatelskyi dom HU-VShE. Seryia: Ekonomycheskaia teoriya.: 2011. – 382 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:<http://institutiones.com/strategies/2039-kakoj-dolzha-byt-ekonomi-ches-kaya-politika.html> <http://yadi.sk/d/wp0XyHsN3EwSi>
31. Obzor ynnovatsyonnoho rozvytyia Ukrainy. EEK OON. Niu-York y Zheneva. 2013. Investytsiina Ukraina. Nazva z saitа.[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://investukraine.com/investors-guide/legal-overview>

Прийнято до друку 18.11. 2019 р.